

*В.О. Чемерис, канд. техн. наук,
О.В. Башкіров, Національний банк України*

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ

Постановка проблеми. З появою ризик-менеджменту управління центральним банком значною мірою займається вирішенням проблеми вибору між засобами досягнення цілей банку та ризикованістю застосовуваних заходів за наявності ряду нормативних обмежень.

Глобалізація фінансових ринків, впровадження сучасних похідних фінансових інструментів, розвиток інформаційних технологій призвели до значної мінливості фінансових ринків і зниження рентабельності фінансових установ, що значно ускладнило діяльність банківських установ взагалі і центральних банків зокрема що, в свою чергу, з метою підтримання фінансової стійкості банків спричинило збільшення їх уваги до системи внутрішнього контролю.

Аналіз останніх досліджень. Публікації, як правило, розглядають створення системи внутрішнього контролю банку без врахування того, що на сучасному етапі управління ризиками набуває статусу одного з найважливіших компонентів системи внутрішнього контролю банку [1-4].

Мета статті. Метою статті є аналіз побудови системи внутрішнього контролю центрального банку з врахуванням наявності підрозділу управління ризиками.

Виклад основного матеріалу. *Внутрішній контроль* [1; 2; 4] – це процес, що постійно здійснюється на всіх рівнях банку, включає принципи і процедури, які виконуються правлінням, менеджментом та персоналом банку, і покликаний сприяти досягненню мети, визначеної стратегією розвитку банку.

Метою системи внутрішнього контролю [1; 2; 4] є:

- ефективне функціонування банку;
- сприяння досягненню банком встановлених ним орієнтирів та поставлених цілей;
- дотримання вимог законодавства та нормативних актів центральних органів влади;
- ефективне використання ресурсів банку;
- мінімізація ризиків банку;
- своєчасна підготовка надійної фінансової інформації.

Основними функціями системи внутрішнього контролю банку є:

- контроль дотримання затверджених (штатних) правил та процедур реалізації фінансових та господарських процесів банку;
- моніторинг дотримання нормативних фінансових показників банківських процесів;
- контроль ризиків банку.

Концептуальними принципами контролю, які є передумовою ефективного функціонування системи внутрішнього контролю, є такі [1-4]:

1. *Незалежність системи внутрішнього контролю* (система внутрішнього контролю повинна бути у банку незалежною і діяти лише під безпосереднім наглядом керівництва банку).

2. *Безпосередня і зацікавлена участь вищого керівництва* банку є запорукою ефективного функціонування системи внутрішнього контролю.

3. *Розмежування обов'язків* (функція внутрішнього контролю має бути відокремленою від операційної діяльності, підрозділи системи внутрішнього контролю не повинні здійснювати діяльність, що підлягає перевіркам).

4. *Чіткість і визначеність системи внутрішнього контролю* (механізми і процедури контролю та функції суб'єктів внутрішнього контролю повинні бути чітко визначені нормативними документами банку).

5. *Безпосереднє надання інформації керівництву* (підрозділи внутрішнього контролю повинні мати нормативно встановлену можливість надання керівництву інформації щодо стану внутрішнього контролю у банку, а також внесення пропозицій щодо вирішення виявлених проблем).

6. *Наявність ефективних процедур санкціонування операцій* (можливість прийняття рішення, реалізація відповідних дій та процедур відповідальними особами повинні регламентуватися нормативними документами банку).

7. *Повнота* (системою внутрішнього контролю повинні охоплюватися всі фінансові та господарські процеси банку незалежно від поточних висновків про ступінь ризикованості процесів); крім того, аналізу повинні підлягати як балансові, так і позабалансові статті бухгалтерського балансу банку).

8. *Фактичний контроль за документацією* (йдеться про використання технічних засобів і процедур із метою запобігання втрати, вилучення або неправомірної зміни облікової чи іншої робочої банківської документації).

9. *Використання різних видів контролю* залежно від функціональної приналежності його об'єктів.

10. *Неперервність та оперативність контролю* (періодичність контрольних перевірок повинна враховувати частоту та ймовірність виникнення проблемних ситуацій у підконтрольних процесах).

11. *Об'єктивність контролю* (необхідно забезпечити максимальну об'єктивність суб'єктів внутрішнього контролю при виконанні контрольних функцій).

12. *Гнучкість* (система внутрішнього контролю має бути високо адаптивною до зовнішніх та внутрішніх змін в організації незалежно від сфери та причин їх виникнення).

З розробкою формальних методів аналізу та вимірювання ризиків система внутрішнього контролю розробляється залежно від наявності та ступеня перебування під ризиками функціональних процесів банку, тому для створення ефективної системи внутрішнього контролю необхідно для кожного функціонального процесу банку провести такий загальний аналіз, який передбачає наступні етапи:

- 1) аналіз кожного функціонального процесу банку на ризикованість (наявність ризиків, притаманних кожному процесу);
- 2) визначення рівня перебування функціональних процесів під властивими кожному процесу ризиками;
- 3) виведення інтегральної оцінки ризикованості кожного функціонального процесу;
- 4) ранжування всіх функціональних процесів банку за ступенем ризикованості і можливим обсягам втрат;
- 5) визначення функціональних процесів, ризики яких є волатильними (або значною мірою мінливими, тобто характеристики ризиків яких можуть швидко та істотно змінюватися).

За результатами проведення зазначеного аналізу підрозділ внутрішнього аудиту, відповідно до результатів ранжування функціональних процесів, планує частоту перевірок підрозділів, що їх виконують, а найбільш волатильні функціональні процеси підлягають оперативному моніторингу підрозділом контролю ризиків.

Реалізація I та II етапів може проводитися двома способами:

- 1) в рамках банку розробляється графік, згідно з яким для кожного функціонального процесу проводяться наради для визначення переліку ризиків, притаманних кожному функціональному процесу, та визначення рівня перебування кожного функціонального процесу під певним ризиком за участю трьох фахівців:
  - фахівця підрозділу, який виконує функціональний процес і досконально знається на його характеристиках та особливостях;
  - фахівця підрозділу внутрішнього аудиту, який знається на методах управління ризиками та процедурах проведення аудиту функціональних підрозділів банку;
  - фахівця підрозділу контролю ризиків, який знається на методах управління ризиками, методиках та процедурах моніторингу волатильних ризиків;
- 2) розробляється спеціальний детальний опитувальник, який для кожного функціонального процесу заповнюється фахівцем підрозділу, що реалізує функціональний процес і досконально знається на його характеристиках та особливостях, візується керівником відповідного підрозділу і дає можливість фахівцям системи внутрішнього контролю провести в подальшому весь аналіз, передбачений вище етапами 3-5.

Зауважимо, що необхідно періодично проводити нову оцінку ризикованості всіх функціональних процесів, а також передбачити можливість оперативного проведення повторної оцінки ризикованості

функціональних процесів, характеристики яких змінилися з часом (в результаті зміни параметрів самого процесу, технології його реалізації, реструктуризації підрозділу, який реалізує відповідний процес та ін.).

Висновки. Для побудови ефективної системи внутрішнього контролю центрального банку необхідне врахування досягнень у сфері управління ризиками банківських установ і тісна взаємодія підрозділів внутрішнього аудиту та контролю ризиків.

Список літератури

1. Краснова І. Внутрішній контроль у банку: завдання та організація // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 40-42.
2. Матеріали семінару МВФ “Safeguards Assessment of Central Banks”. – Joint Vienna Institute, June 26-30.
3. Романик М., Мельник О. Основні цілі та структура контролю у центральному банку // Вісник НБУ. – 2003. – № 1. – С. 58-61.
4. Framework for internal control systems in banking organizations, Basel Committee on Banking Supervision. – Basel, 1998.

Отримано 30.10.2007

Чемерис, В.О. Побудова системи внутрішнього контролю центрального банку на основі аналізу ризиків [Текст] / В.О. Чемерис, О.В. Башкіров // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2007. – Вип.21. - С. 190–194.